

**Sobre el discurs pedagògic. Ressenya dels llibres: Illouz, Eva (2024). *Le 8-
Octobre. Généalogie d'une haine vertueuse*. París: Tracts Gallimard, 60;
Lowenthal, Leo i Guterman, Norbert (2024). *Profetas del Engaño. Un
estudio de las técnicas del agitador estadounidense*.**

FRANCESC J. HERNÁNDEZ

Universitat de València

francesc.j.hernandez@uv.es

ORCID ID: 0000-0001-5229-2998

**EVA
ILLOUZ
LE
8-OCTOBRE
GÉNÉALOGIE D'UNE HAINE VERTUEUSE**

Nº60

La casualitat editorial ha volgut que en el mateix mes es publiquen dues obres que resulten interessants, o fins i tot imprescindibles, per a una consideració d'allò que podríem anomenar *el discurs pedagògic*. La noció de *discurs pedagògic* no és nova: l'encunyà Basil Bernstein¹. Encara que les teories de Bernstein (1924-2000), que ell mateix modificà al llarg dels anys, puguen resultar qüestionables, el seu *estil de pensament* ha perviscut. Prenem el concepte *estil de pensament* de

Susanne Langer², que el defineix com una manera de tractar els problemes i que s'avançà, en cert sentit, a la noció kuhneana de *paradigma*. Bernstein feia anàlisis puntuals d'assumptes educatius, que després va compilar en un volum anomenat *Classes, codis i control (CCC)* i que naturalment es refereix als dispositius de control

¹ B. Bernstein: *Elaborated and Restricted Codes: an Overview 1958-1986*, Londres, University of London, Institute of Education, 1987, reimpr. Occasional Paper núm. 2, Amsterdam, Amsterdam University; Centre for Race & Ethnic Studies; versió ampliada en *The Structuring of Pedagogic Discourse* [Class, Codes and Control, IV], Londres, Routledge and Kegan Paul 1990; trad. cast. (de la vers. ampl.) «Códigos elaborados y restringidos: versión general y críticas», en *La estructura del discurso pedagógico*, Madrid, Morata, 1993 (ed. revis. por el autor), 1994².

² Susanne K. Langer: *Philosophy in a New Key: A Study in the Symbolism of Reason, Rite, and Art*. Harvard University Press, 1957.

escolars, que es fonamenten en usos dels codis lingüístics, que efectuen la reproducció de les relacions de classes al si dels sistemes educatius. Freqüentment, Bernstein tornava sobre articles ja publicats per a revisar-los i compilar-los novament. Així publicà tres volums (CCC I, II i III), i un últim volum (CCC IV) on pren com a tema el *discurs pedagògic*. A què és refereix Bernstein?

És freqüentíssim escoltar que un docent encarrega *treballs* al seu alumnat. Certament, podríem pensar que allò encarregat o fet no és pròpiament un *treball*. Bernstein ho diu així: «Un nen que fa treballs amb fusta a l'escola no practica la fusteria». La pregunta és, per tant, quines transformacions discursives es produeixen al si del sistema educatiu per tal que es pugui parlar de *treball*? I generalitza:

Si això és correcte, hauríem d'estudiar el principi de recontextualització que crea les posicions dins aquest camp, els *bricoleurs* d'aquest camp, ja que això és tot allò que és el discurs pedagògic. [...]

Així, les regles distributives controlen les possibilitats del que és impensable i qui ho pot pensar. Les regles de recontextualització construeixen el discurs pedagògic i la manera com el discurs instruccional està inscrit en el discurs regulatiu.

Ara bé, és força clar que el discurs regulatiu és el discurs dominant. No hi ha instrucció sense ordre. Les coses són exactament de la manera oposada a com apareixen: cadascú de nosaltres intenta vendre el seu paquet d'habilitats, però aquests paquets d'habilitats estan inscrits en regles d'ordre, encara que no hagen arribat, són les habilitats el que ha arribat, les unitats didàctiques. La realitat del discurs pedagògic és emmascarada per la irrealitat d'aquestes tècniques per a transmetre competències.³

³ B. Bernstein: «El dispositivo pedagógico, reglas constitutivas» (1985), en: *Poder, educación y conciencia. sociología de la transmisión cultural*. Barcelona, El Roure, 1998 (Apertura; 7), p. 107. Es tracta d'una antologia de conferències dictades entre novembre de 1985 y 1986, al CIDE de Santiago de Xile.

La posició de Bernstein és encara més radical. El discurs pedagògic seria un discurs de segon grau, que es nodriria d'altres discursos i es constituïria mitjançant aquestes *recontextualitzacions*. Certament, en el nostre llibre *L'educació* analitzarem diversos exemples de com el discurs pedagògic recontextualitza discursos econòmics⁴. És en aquest punt on cal subratllar l'interès de la traducció de l'obra de Leo Löwenthal y Norbert Guterman: *Profetas del Engaño. Un estudio de las técnicas del agitador estadounidense*.

Leo Löwenthal (amb dièresi, no en el llibre anglés) fou la mà dreta de Max Horkheimer, pal de paller de l'Institut de Recerca Social de la Universitat de Fràncfort, que donà origen a allò que es coneix com Escola de Fràncfort, un exemple d'escola de filosofia social i sociologia que s'ha mantingut més d'un segle. Fou l'habilitat de Horkheimer la que va poder traure d'Alemanya els fons de l'Institut en l'època de l'ascens del nazisme, instal·lar-lo en EUA i afavorir l'emigració dels seus membres (llevat del cas tràgic de Walter Benjamin). Després de l'exili, Löwenthal va romandre a EUA i la funció de mà dreta de Horkheimer la realitzà Theodor W. Adorno. Doncs bé, en el període bèl·lic i postbèl·lic, l'Institut desenvolupà els anomenats *Estudis sobre el prejudici*, una denominació que en realitat volia esbrinar la possibilitat que la classe obrera estatunidenca desenvolupara tendències feixistes com havia passat amb l'alemanya.

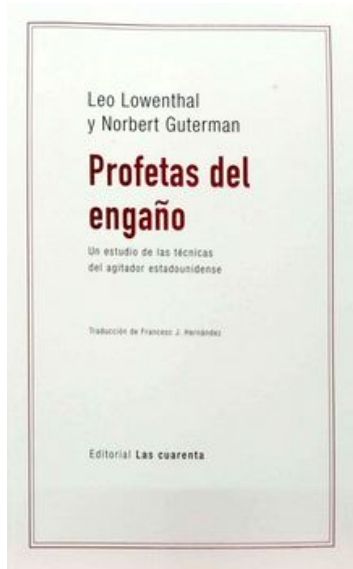
⁴ Carles Hernàndez i Francesc J. Hernàndez: *L'educació*. València: Alfons el Magnànim 2019, pp. 93 i ss.

Aquests *Estudis*, en realitat una sèrie de treballs, dels quals no hi ha una edició completa en català ni en castellà, reuniren un bon nombre d'especialistes, s'obriren a camps fins ara no contemplats en l'anàlisi social (com ara, el paper de la ràdio) i desenvoluparen tècniques innovadores, com ara l'escala F (de propensió al feixisme) o l'anàlisi dels discursos, en el cas de l'obra de Löwenthal i Guterman. Efectivament, el que presenta el volum *Profetes de l'engany* és un acurat anàlisi de mítings, al·locucions radiofòniques, articles de diari o pamflets dels *agitadors* que proliferaren als EUA en el període prebèl·lic i bèl·lic.

Aquesta obra, incomprendiblement inèdita fins ara en castellà, és un estudi pioner de l'anàlisi de discursos o textos, de lectura indispensable. A més, d'una obra d'inquietant actualitat, quan EUA es debat entre opcions polítiques, alguna de les quals, clarament filofeixista, repeteix fil per randa el que feien els vells agitadors. Hi ha prou en pensar en l'assalt al Capitoli del 6 de gener de 2021 i la justificació que en donaren els seguidors de D. Trump i recordar el que va escriure en 1936 l'agitador William Dudley Pelley en la seua fulla setmanal del 10 de juny de 1936 (citem la traducció castellana en el llibre de Löwenthal i Guterman):

... Con una MARCHA decidida sobre WASHINGTON se podría esperar que los cobardes culpables en la Cámara y el Senado huyeran, dejando a los patriotas, que entonces podrían seguir adelante con el procedimiento de destitución. Ese remanente patriótico del Congreso podría entonces promulgar una ley declarando quién serviría como Presidente, Vicepresidente, etc., hasta las próximas elecciones. ¡Esa es la ley!⁵

⁵ *Pelley's Weekly*, 10 de junio de 1936, cit. *Profetas del engaño*, pp. 136-137.

Doncs bé, si la lectura del llibre de Löwenthal i Guterman pot servir de guia per a l'anàlisi del discurs pedagògic i les seues operacions de *recontextualització*, que diria Bernstein, no podem oblidar que *el discurs no ho és tot*, i ací entra en joc la segona obra ressenyada.

La filòsofa Eva Illouz publicà l'1 d'octubre passat una valenta reflexió sobre els esdeveniments del 7 d'octubre. Valenta perquè parteix d'una qüestió inquietant: per què una part de l'esquerra global havia celebrat els atemptats de Hamàs del 7 d'octubre? Val a dir, Illouz intenta esbrinar

la causa de l'estat d'eufòria d'una part de l'esquerra, que se n'alegrà per la massacre de mil-dos centes persones d'Israel, el que incloïa actes de violació, segrestos o mort d'infants, realitzats per un grup que la Unió Europea qualifica de terrorista. La filòsofa deixa de banda i tampoc no justifica la posterior invasió de Gaza, un acció militar que ha produït més de quaranta-mil morts, i fixa el calendari en el 8 d'octubre del 2023 (per això el títol). La qüestió és, per tant, quines *recontextualitzacions* dels discursos d'esquerra permetrien alegrar-se de la primera massacre?

La resposta d'Illouz és l'aparició d'un nou tipus d'antisemitisme, que es presenta com a moral o virtuós, i que, en definitiva, està ancorat en el que la filòsofa anomena la *teoria francesa*, un estil de pensament que sorgeix amb el postmodernisme i s'allarga amb la reducció de la realitat a discurs (Derrida) i que, per tant, traslladaria els conflictes a l'àmbit simbòlic (pantextualisme). Feta aquesta operació, el focus es posa en un poder abstracte (poderisme) que es perpetua en el que ella anomena *estructures itinerants*, i que es remuntarien a Althusser (ja criticat per Thompson).

Un exemple recent d'aquest estil de pensament serien les teories de la decolonietat, per a les quals l'objecte ja no és el colonialisme (perquè les potències colonials es retiraren de les colònies fa dècades) sinó una *estructura de poder* que perviu, els culpables de la qual serien els habitants dels països en altre temps colonials. No cal dir que aquest poder reproduïx la creença en potències malignes i consolida un grup de seguidors com fidels d'una religió. Un poder tan abstracte i itinerant que no té un correlat empíric (o millor: que no és susceptible de ser mesurat amb dissenys hipotètic-deductius). Aquest agregat teòric produiria noves aliances en l'esquerra, que dissoldrien les precaucions ètiques davant de forces palesament masclistes o racistes (com serien partits o moviments islamistes o terroristes).

En resum, si Löwenthal i Guterman mostren el camí de l'anàlisi del discurs (que freqüentment es practica d'una manera lleugera, quan no amb absència de qualsevol rigor en l'àmbit de les ciències humanes i socials, i en particular en els estudis educatius), Illouz posa les fites escaients als seu límit: no tot és discurs. No tota glossa és un anàlisi de discurs, ni s'hi troba tota la explicació de la realitat.